

Rafiki, 2018

Jasmina Šepetavc

Vaje v raznolikih podobah malih utopij: Rafiki

Rafiki

leto 2018

režija **Wanuri Kahiu**

država **Kenija**

dolžina 83'

Nigerijsko-ganska pisateljica Taiye Selasi, ki je nedavno gostovala na ljubljanskem festivalu Fabula, je leta 2015 v britanskem časopisu *The Guardian* napisala članek z naslovom *Stop pigeonholing African writers*. V članku se loti oznak »prave afriškosti«: tega, kako vidimo Afriko na naši strani pomenjanja ter kako se poskušajo Afrika in njene države same predstaviti svetu. Umetnost, ki prihaja z afriškega kontinenta in je navadno monolitno označena kot »afriška« – brez upoštevanja nacionalnih mej in družbeno-kulturnih razlik med državami – je v zadnjih nekaj letih dobila enako globalno izpostavljenost, kot sta jo pred njo uživali »indijska« in »bližnjevzhodna« umetnost. Podobno velja tudi za redke primere filmov, ki pridejo do velikih evropskih festivalov z afriške celine: »Afriška umetnost,« pravi Taiye Selasi, je podvržena skrbnemu proučevanju. Prisiljena je igrati namenjeno ji antropološko vlogo. Kritizirana je, če odpira rane kontinenta, a tudi če jih ne. »...

[T]e kritike postanejo vrsta zapovedi: tu so teme, o katerih lahko pišeš (ne preveč revščine! ne preveč privilegijev!), tu je ustrezen način za pisanje o njih.« Če je druga globalno znana nigerijska pisateljica, Chimamanda Ngozi Adichie, pred leti svarila pred nevarnostjo »ene zgodbe«, ki afriško celino v zahodnjaškem imaginariju zaznamuje z revščino, lakoto, boleznijo, vojnami in prvinskostjo, lahko tudi dobronamerna kritika in skrben nadzor nad »avtentičnostjo« dela oziroma podobe ustvarja novo homogeno podobo celine in utiša mnoge glasove tistih, ki v (samo)reprezentacijo posameznih držav in celine ne spadajo.

Kontekst letošnjega kenijskega filma **Rafiki** (2018) režiserke Wanuri Kahiu je dober primer konstrukcije nacionalne samoreprezentacije z izključevanjem nekaterih glasov in dober primer pritiska na umetnost, da bi prikazovala »prave«, »avtentične« in »spodobne« podobe naroda. Film se dogaja v skromnem predmestju Nairobi, kjer se večina življenja odvija na živahnih ulicah in v malih kioskih, pod nadzorom skupnosti, ki jo uteleša lokalna opravljivka Mama Atim (Muthoni Gathecha). Kena (Samantha Mugatsia) in Ziki (Sheila Munyiva) sta vsaka po svoje drugačni od večine: prva je nezmotljivi *tomboy* (pobalinka) in pred vpisom na zdravstveno fakulteto čaka na rezultate izpitov (želi si postati medicinska sestra). Medtem svojemu očetu, ki kandidira na prihajajočih volitvah, pomaga pri delu v njegovem kiosku ter s fanti igra nogomet. Ziki, ki s svojimi pastelnimi dredi spominja na futuristične podobe *cybergotha*, s prijateljicami brezskrbno pleše na nairobijskih ulicah in odšteva dneve do trenutka, ko bo lahko začela potovati po svetu. Čeprav sta njuna očeta na volitvah glavna tekmeca, se dekleti kmalu zbližata. Ker nobena od njiju ne želi »tipičnega kenijskega življenja« (»pranja perila, rojevanja otrok in delanja čapatijev«), druga v drugi najdeta oporo v uporabi patriarhalni skupnosti in družbi, ki si za dekleta ne more predstavljati

drugačne življenjske poti kot »tipično kenijske«. Dekleti se kmalu zaljubita, kradeta nedolžne poljube in dotike na neonski zabavi, v zapuščenem kombiju, okrašenem s svečami, na strehah nad mestom. A v zasanjano romantično kmalu zareže realnost lokalnega nadzora in družbe, v kateri je homoseksualnost videna kot greh, zlo in zločin, kaznovan s štirinajstletno zaporno kaznijo.

Malo pred premiero na letošnjem canskem festivalu je bil film v državi nastanka prepovedan – če citiramo cenzorje, zaradi »teme homoseksualnosti in jasne namere promocije lezbistva v Keniji, kar je v neskladju z zakonom in vrednotami Kenijcev«. Medtem ko je Kenija potrdila konstruirano nacionalno zgodbo in meje (ne)pripadanja po svoje, se je v Cannesu dogajala drugačna vrsta redefinicije festivala, ki je skušal dolgoletnim kritikom dokazati, da razpira svoje meje za raznolike – predvsem ženske – glasove. In v tej beri se je znašel tudi *Rafiki*, prvi kenijski film v festivalski zgodovini, ki ima kot filmsko delo svoje napake, mogoče tudi take, ki bi mu kdaj prej zaprle zlata canska vrata: precej konvencionalna zgodba o prvi ljubezni med dvema dekletoma ponudi mestoma nedodelano zgodbo in odnose, predvidljive zaplete ter klišejske reakcije skupnosti in staršev na homoseksualnost. A *Rafiki* je tudi ena tistih podob afriške celine in Kenije, ki je navadno ne vidimo: je polna smeha in barv, ljubezni in romantike, barvitih vozil, oblek in sodavic, smejočih se otrok, ki okoli pasov vrtijo obroče, deklet, ki na ulicah koreografirano plešejo na lokalne pop komade ... Podobe so poudarjene z iznajdljivo fotografijo, ki zna izkoristiti tisto, kar ji nairobijske ulice ponujajo: ekscentrične podrobnosti, izjemne kombinacije barv in sonce. Poseben stil in atmosfera filma sta eklektično kul – sta mešanica lokalnih vplivov in inkorporacije globalnega »hipster« šika –, predvsem pa ponujata podobe, drugačne od tiste ene zgodbe Afrike, ki jo poznamo v različnih preoblikah že od kolonialnih časov. Kahiu poseben stil svojih del imenuje *afrobubblegum*: oznaka se je sprva navezovala na ime medijskega kolektiva, ki ga je soustanovila, a je kmalu postala mnogo več. Danes je *afrobubblegum* gibanje, način življenja, poseben stil: označuje dela, ki so zabavna, se ne jemljejo preveč resno in so v tem brezkompromisna. Wanuri Kahiu v svojih intervjujih in TED predavanju opisuje potrebo afriških umetnikov mlajše generacije, da si prisvojijo pravico do neresnosti, da ne nastopajo v vlogi antropologa celine, kot bi rekla Taiye Selasi, temveč raziskujejo razpon človeških emocij in podob, ki so bile Afričanom največkrat zanikane. *Afrobubblegum* je tako oblikovanje lastne zabavne pop kulture, afriških Dr. Seussov in Andyjev Warholov. To ne pomeni, da je pop kultura *afrobubbleguma* apolitična: festivale, ki se označujejo kot *afrobubblegum*, na primer umetniški festival *Africa Nouveau* (<http://africanouveau.com/>), obiskovalci, umetniki in kritiki opisujejo kot varno

mesto za nekonvencionalne življenjske stile in spolne izraze, ki so drugje preganjani. Podobno Wanuri Kahiu svoje filme na eni strani umesti v trdo realnost sodobnih problemov svoje države in celine, a hkrati zgodbo od te realnosti tudi umakne, da bi naredila prostor utopičnemu. Njen znanstvenofantastični prvenec *Pumzi* (2009) – o političnem pomenu afrofuturizma je v prejšnji številki Ekrana obširno pisala Petra Meterc – govori o svetu po tretji svetovni vojni, v kateri se je človeštvo bojevalo za vodo, in o raziskovalki, ki se v iskanju te redke tekočine poda na onesnaženo površje zemlje. Čeprav je *Rafiki* predvsem romantični film o prvi ljubezni, pa se ne izogne temi nasilne homofobije v Keniji, a se ji tudi nikoli apatično ne vda.

Taiye Selasi, Chimamanda Adichie in Wanuri Kahiu na svoje načine pozivajo k isti stvari: potrebujemo več zgodb o več ljudeh, ne manj. Kliše, da svet ni črno-bel, v procesih pomenjanja velikokrat ne drži. Opozicije med nami in njimi – v katerih je v večjem delu imperialne zgodovine ravno »Afrika« (kot homogeni blok projiciranih pomenov, podobno kot črno in homoseksualnost) predstavljala tisti drugi del opozicije – so zaznamovale večji del naše domišljije, ki je v zamišljanju raznolikosti življenja največkrat izjemno omejena. Tako *afrobubblegum* Kahiu in raznolike zgodbe »afriške« literature, filma, glasbe, mode ... počasi in vztrajno korigirajo binarizme, v njih vnašajo kompleksnosti in ambivalentnosti, ki pomembno zamajajo nasilne definicije, vsiljene bodisi s strani skupnosti in nacij, bodisi s strani zahodnjakega imaginarija glede tega, kaj naj bi »Afrika« sploh bila. *Rafiki* je ravno v tem pomenu pomemben film: ne le ker je eden redkih s tematiko homoseksualnosti z afriške celine in zato, ker je med redkimi z drugačnimi podobami afriških držav in ljudi, ki mu je uspel prodor do verjetno najpomembnejšega svetovnega filmskega festivala, temveč zato, ker obračuna s homogenizacijo ljudi tako v državi izvora kot tudi v soočenju z gledalci v Evropi. Hkrati pa optimistično ponudi nekakšen zemljevid za drugačno prihodnost – tako, ki uhaja temu, kar je »tipično«. **E**

Viri:

- Taiye Selasi (2015): Stop pigeonholing African writers. Dostopno prek: <https://www.theguardian.com/books/2015/jul/04/taiye-selasi-stop-pigeonholing-african-writers>
- Chimamanda Adichie (2009): The danger of a single story. Dostopno prek: <https://www.youtube.com/watch?v=D9Ihs241zeg>
- Wanuri Kahiu (2017): Fun, fierce and fantastical African art. Dostopno prek: https://www.youtube.com/watch?v=a_avBsX60-s